

HAGYOMÁNY

Sióagárdi ugrós

Sióagárd zsáktelepülés. A siófoki útról leágazó bekötőút a faluban véget ér. A török időkben elnéptelenedett falut az 1720-as években telepítették újra. A több irányból érkező emberek egymásra találtak, közösséget alkottak és sajátosan egyedi kultúrát alakítottak ki. A fiatalok nemzedékeken át – a kevés kivételtől eltérően – csak falubelivel házasodtak. A szomszéd településeken lakókkal csak alkalmi kapcsolatot tartottak fenn. A falunak közvetlen etnikai rokonsága nincs. A környező településektől – például a Sárköztől – való eltérés látványosan megmutatkozik a népviseletben és a hímzéskultúrában.

A katolikus vallású közösség következetesen megtartotta a nemzedékek során kialakult, a vallási élethez, a munkavégzéshez, a családi élet eseményeihez, az évszakok változásához kapcsolódó szokásokat. Páratlanul szép a népviselete és a hímzéskultúrája. Mint általában minden falusi közösségben, így Sióagárdon is minden lehetséges alkalommal énekeltek, táncoltak az emberek. Ha négy-öt lány összetalálkozott, máris karikába állt. Vasárnap délutánonként a templom és a hősök szobra közötti tér tavasztól őszig a karikázó leánybandák énekétől volt hangos. Téli estéken gyakran beleszűrődött a sötétségbe a fonóházak ablaka alatt megjelenő legények éneke, és farsang vasárnapján az egész falu zengett a lányos házakat sorba járó legények dalolásától. A kocsmban szólt a magyar nóta.

A huszadik század közepéig élő népdalkincsből szinte teljesen kikopott a régi stílus. Egy-két megkopt kanásznóta és a gyermekdalok maradtak meg. Az új stílusú dalok, melyeket nagyrészt az egész magyar nyelvterületen ismernek, bőséggel vannak jelen a repertoárban. Némelyik szép helyi változatban él.

Természetesen táncolnak is az agárdi emberek. A házasságkötés előtti fiatalok minden mulatságra adódó alkalommal táncolnak. A házasságkötés után már mulatságba nem járnak, ám baráti összejöveteleken, például farsangban vagy a lakodalmakban az emberek egymás asszonyait megtáncoltatják.

A tánctanulás úgy történik, mint a paraszti közösségekben általában. A gyerek azon a természetes úton tanul meg énekelni, táncolni, mint ahogy megtanulja a szobát kisipörni, a rántást megkeverni, a vasvillát a vállára venni, az ekét *borzodába* állítani. Látja, ösztönösen megfigyeli és tudatosan tanulja. Együtt él azokkal a felnőttekkel, akik birtokosai a tudománynak és észre sem veszi, megöregköli azt is, mint majd egykor a földet, melyen még az apja a gazda. A picit gyereket karjára veszi az öreganyja és *lútyög* vele, ahogy a lakodalmas menet végigtáncol az utcán. Aztán ahogy lábára tud állni a baba, énekel neki, táncoltatja. A nagyobbacska gyerekeket összeterelik és házibájt szerveznek, ahol a felnőttek, nagyobb lányok gyakoroltatják a táncot. A nagyobbacska gyerekek a múlt század elejétől már tánciskolába is jártak, ahol megtanulták a polgári társastáncokat, a *golyát* meg a *magyarkettiőt*.

A falunak zenekara is volt. Az 1940-es évek elejéig olyan zenekar működött, amely vonós és fúvós hangszereken is játszott. Teremben vagy sátorban vonóval húzták a talpalávalót, az utcán rezesbandaként kísérték a lakodalmas menetet. Amikor kiöregedtek, szintén parasztemberekből alakult zenekar, amelyik már csak vonósbandaként szolgáltatta a zenét. A falu igényeit kiszolgálták, tudták mindenkinék a nótáját. Repertoárjukat egy 1972-es felvétel nyomán őrzi az MTA Zenetudományi Intézete.

Változatos kép tárul elénk, ha a sióagárdi emberek tánc tudását vizsgáljuk. A XX. század derekáig uralkodó tánc típus a *csárdás*. Mindenki tudja, mindenki táncolja. Zenekísérete új stílusú népdal és divatos műcsárdások. Szerkezetileg két részre tagolódik, a hosszabb ideig járt lassút mindig rövidebb friss követi. Jellemző a zárt összefogódzás, a párok csak ritkán, emelkedettebb hangulatban – például lakodalmában – engedik el egymást. A közösség iratlan illemszabályai szerint a férfi táncoltat, a nő szeliden illeszkedik. A tánc motívikája nem gazdag. Alaplépése a kétlépéses csárdás, ezt váltja a páros forgás, néha egy-egy kifordítás. Táncolás közben a párok lassan, de folyamatosan körbe haladnak a teremben, egyrészt, hogy mindenki táncolhasson a zenekar előtt, másrészt pedig, hogy a körben ülő asszonyok mindenkit szemmel tarthassanak. Mint általában a Dunántúlon, úgynevezett *lenthangszűlyos* rugózással táncolnak. A nők féltalpon, puha lépésekkel járnak a csárdást. A frissesárdásnak sem gazdag a motívumkészlete. Helyben táncolják, erősen lefelé hangsúlyozva, a férfiak apró kopogókkal színesítik a mozgást, járnak a *lippetős*, *mártogatós* motívumokat és természetesen része a táncnak a páros forgás. Min-

den táncalkalom lehetőség arra, hogy a fiatalok megmutassák magukat a közösségnek. Élő volt az a mondás, hogy „jó táncos, jó dógos”. Amelyik lánynak tánc közben leér a sarka, az „nem mén férhő, mer nem köll senkinek”.

Hiányzik a táncéletből a verbunk. Az 1800-as évek végén született emberek emlékezetében sem volt nyoma ennek a tánc típusnak.

A tánc hagyomány legértékesebb része a lányok *karikázója*, amely az egész magyar nyelvterület egyik legarchaikusabb női kőrtánc. Alapeleme a lányok vasárnap délutáni szórakozásának, de jelen van minden olyan alkalommal, mulatságban, lakodalomban, ahol az egy bandába tartozó lányok együtt vannak. A táncmulatságokban része a táncrendnek. A hosszasan járt lassú részt rövidebb futó váltja fel. Az énekszóra járt aszimmetrikus, úgynevezett Far-Öer lépéssel, a nap járásával egy irányban, mindig balra haladnak.

Jelen van a falu tánc kultúrájában az *ugrós* típus is. A Közép-Európában általánosan uralkodó kanásztánc típusú táncokat a XIX. század elejétől fogva folyamatosan kiszorították a verbunkos zenével párosuló csárdás típusú táncok. Sióágárdon a XX. század elején már nem szerepel az ugrós a mulatságok táncrendjében. Azonban szinte minden táncalkalommal jelen van, mint a legények, a férfiak mulatós tánc. Szinte minden férfi tudja táncolni valamilyen szinten. A fiúgyerekek legénykedésének fontos eleme, hogy a nagyoktól ellesik a tánc lépéseit, de főképpen azt a magatartásformát, ahogy a legények „eljárják” az ugróst.

A táncmulatságok a lányok karikázásával kezdődtek és a szünetekben is karikáztak a lányok. A polgári társastáncok és a tánciskolában tanult gólya mellett a csárdás minden „nótában” – így nevezték a táncrendet – szerepelt. Az ugrós a mulatság vége felé jelent meg. Amikor a legények alkoholszintje már megfelelően oldotta a gátlásokat, akár egyenként, vagy kisebb csoportokban megjelentek a zenekar előtt, és húzták a nótájukat. Egyenként, vagy maximum hárman táncoltak egyszerre, szilaj mulatás volt ez, tombolás, a korábban beszorult energiák felszabadítása. A tánc terem ilyenkor leállt, mindenki a táncolót nézte, a bálozó fiatalok és a körben ülő asszonyok egyaránt, akik ítéletet is mondtak a tobzódó legények magatartásáról.

Ha a legények lányok nélkül, magukban mulattak, pincészeren vagy más alkalommal, akkor is előkerült az ugrós, néha még az asztal tetején is táncoltak. Az ugrós leglátványosabb megjelenése a lakodalmakban volt. A vőlegény pajtásai már napokkal a lakodalom előtt együtt voltak. Dolgoztak is, mert hagyományosan ők építették a lakodalmas sátrat és amikor az elkészült, ki kellett próbálni. A lakodalmas menet hagyományos felállása szerint leghátul mentek a legények. A zenekar kíséretében a templomba menet és onnan a vőlegény házáig borosüveggel a kezükben végigmulatták az utcát. Meg-megálltak, rúgták az út porát, a kiürült borosüvegeket az utca kövéhez vágták. A százfelé röpködő üvegszilánkok között a virtus tovább röpítette a táncot. A mulatás a lakodalmas ház előtt érte el a tetőfokot. Itt a legények körberendeződtek és a szélesre tárt kapuzárnyak között kezüket magasan összefogva egységben járták a táncot. Szilajság, virtus, öserő sugárzott belőlük.

A vacsora utáni mulatásban többször is húzták az ugróst. Rendszerint a vőlegény bandájának legényei tombolták ki magukból a bortól felhevített, bennük feszülő fölösleges energiákat. Afféle „ki ha én nem” mutatványos tánc volt ez, ami megmutatta a legény erejét, ügyességét. Szertartás ez a tánc, ami fontos eleme a közösségi összetartozásnak. Az egész falu közvéleménye a tanú és aki látta, ítéletet fogalmazott meg. A mozdulatok szépsége, a magatartás rendezettsége összhangban volt azzal, hogy a legény milyen ritmusban vágja a rendet, milyen formásan rakja meg a szekeret, milyen egyenes lesz a borozdája.

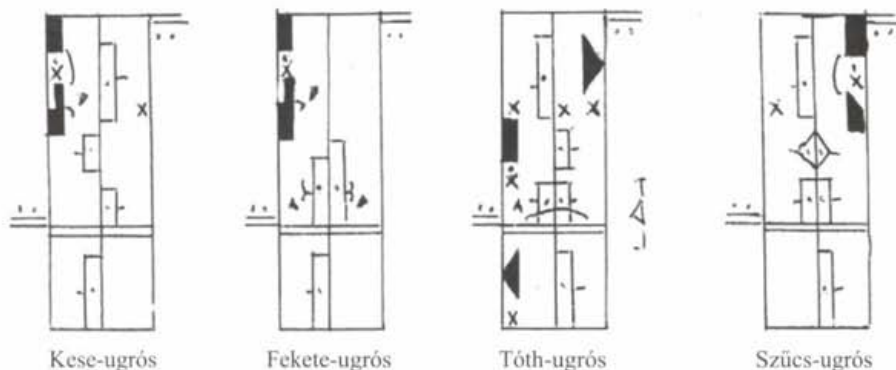
A lakodalomban nemcsak a legények táncoltak ugróst. Ugrottak rendszerint a nők emberek is, mutatni igyekezvén, hogy semmit sem kopott meg a legénységük. Emelkedettebb hangulatban néha az asszonyok is táncoltak ugróst.

Sióágárdon *ugrós*nak nevezik ezt a táncot. Ez a szóhasználat megegyezik a tudományos terminológiában használt elnevezéssel. Somogyban kanásztánc, Baranyában verbung, Sárközben cinégés, Kalocsavidéken marsnak nevezik ezt a tánc típust. Kisérozzenél általában a kétnegyedes kanásztánc típusú nótákat használják. Az agárdiak a „Kiszáradt a körtefa”, „Elszaladt a, elszaladt a pörge tehén”, „Nyisd ki babám az ajtót” szövegű dalokra szokták táncolni. Az általános szokástól eltérően tánc közben énekeltek is, mulatós hangulatban csak nótaszóra is táncoltak. A tánc tempója lassúbb, mint a más településeken használt változatoké (negyed = ca 90–100).

A tánc kétnegyedes, általában ti-ti-tá, ritkábban tá-tá ritmusú motívumokból áll. Jellemző eleme a második negyedben a sarokkoppantással indított dinamikus ugrás. Mindössze néhány motívumot tudunk megkülönböztetni, de úgy is tekinthető, hogy valamennyi táncos ugyanazt a motívumot járja, mindenki a maga fizikai adottságának, lelki beállítottságának megfelelő sajátos változattal. Szólisztikus jellegű, rövid ideig tartó, dinamikus mulató tánc, karjukat magasra tartva járják. Néha táncolják ketten

is egymással szemben, kézfogással. Ha többen táncolják együtt, a tánc végén körberendeződnek, karjukat magasra tartva, tenyerüket összetámasztva együtt ugranak, ez a hangulat tetőfoka.

A Magyar Tudományos Akadémia 1973-ban szervezett gyűjtés alkalmával készített filmfelvételt. Ez alkalommal még az a generáció táncolt, amelynek tagjai természetes úton tanulták meg a táncot. A filmen táncoló emberek lábáról leolvashatók a sióagárdi ugrós tánc motívumai. Íme néhány variáció kinetográfiaiával. A motívumok elnevezése a filmen táncoló sióagárdi férfiak emlékét őrzi.

Kese-ugrós

Fekete-ugrós

Tóth-ugrós

Szücs-ugrós

Szabadi Mihály

Népzene és néptánc Hajdúböszörményben

Az írott források szerint az első népdalgyűjtés Ecsedi István nevéhez fűződik 1925-ből, aki Tóth Sándor csikós „Megyek Vásárhelyre” kezdetű dalát rögzítette fonográfra. Majd 1943-ban K. Kovács László végzett gyűjtést, ami azonban csak 1953-ban jelent meg nyomtatásban. A Magyar Tudományos Akadémia 1964. évi népzenei antológiájában Ungvári István 64 éves csordapásztor „Hallottad-e hírít...” című dalát tették közzé, amely a Hungaroton (LXP 18 159 számú) hanglemezalbumában is helyet kapott. 1970-ben dr. Papp János a bodai Fórián Mihály „Hajnalljon, hajnalljon...” kezdetű énekét rögzítette, sok más népdallal együtt.

Az első népzenei együttes 1979-ben alakult meg egy gyermek és egy felnőtt csoporttal. Valamennyi énekes citerázott is. Vezetőjük Szabados Sándor, kiváló citerás, énekesük pedig a pródi Kovács István volt. Azonban néhány év múlva, 1984-ben kellő anyagi támogatás hiányában feloszlottak. Ezekben az években Nagy Lajosné vezetésével (1977–1985) a Textilfeldolgozó Vállaltnál pávakört szerveztek tizenkét taggal. Évente 15–20 alkalommal szerepeltek iskolákban, üzemekben, szövetkezetekben. Repertoárjukban Benczéné dr. Mező Judit gyűjtései szerepeltek. Gyakran együtt léptek fel a városi citerazenekarral és a néptáncsoporttal. A Béke Termelőszövetkezet pávaköre 1979-ben 21 fővel alakult meg. Szólóénekesük Nagy Istvánné és Kiss János voltak, Mező Imre személyében pedig kiválóan díszítő furulyással büszkélkedhettek. Vezetőjük Zohány Margit énektanár volt.

A Bocskai Gimnázium népdalkörét Rácz Zsigmondné ének-zene szakos tanár nő vezette 1971 és 1975 között, szép sikereket arattak. A megyei versenyeken többször első díjat nyertek. 1975-ben a Sárospataki Országos Diáknapokon különdíjat érdemltek ki. A szólóénekesek versenyében Varga Katalin – a gimnázium mai énektanára – első díjas lett.

Az 1984-ben megszűnt citerakör csak 1997-ben kezdte újra „működését”. Ruha Margit és Krasznai István vezetésével az országos minősítőn 1999-ben ezüst, 2001-ben arany fokozatot értek el. 2004-ben és 2006-ban az Aranypáva-díjat, majd 2009-ben a legmagasabb hazai fokozatot, az Aranypáva Nagydíjat nyerték el. Repertoárjukban a Kárpát-medence valamennyi népdal-dialektusa szerepel. 2003-tól az együttes vezetője Bárdosi Ildikó. Évente 25–30 fellépésük van. Külföldön többször bemutatkoztak: kétszer Lengyelországban és kétszer Erdélyben, valamint a Bihar-földvári Országos Ifjúsági Találkón tizezer hallgató előtt. A Kossuth Rádióban 2000-ben és 2001-ben, a Duna Televízióban 2009-ben szerepeltek. 2001-ben az együtteshez kapcsolatosan indult Népzenebarátok Klubjában a határainkon túli több ismert együttes is vendégük volt. Még Berecz András első CD-jének az ősbemutatóját is megszervezték.

A Bocskai Néptáncgyűttes egyike hazánk legrégebb táncsoportjának. 1952-ben alakultak Kovács Imréné vezetésével. 1958-ig a sárközi, szatmári, bodrogi táncok mellett megtanulták megyénk legrégebb ismert táncát: a *polgári csapásolást* is. 1958–1973 között Bársony András vezetésével egyre ismertebbek lettek. Az ország sok, jelentős városában bemutatkoztak. 1964-től az Országos Szövetkezeti Fesztiválon négyszer díjazottak voltak, Pécsen első helyezettek lettek. Bársony András a „Legjobb felkészítő”, Debreczeni Erzsébet a „Legjobb táncos” díjat kapta. Sikereik titka a táncszeretet és a szorgalom mellett az volt, hogy olyan híres koreográfusok munkáit tanulták meg, mint Rábai Miklós (három ugrós, üveges tánc), Novák Ferenc (somogyi szvit), Béres András–Varga Gyula (mikepércsi csárdás, ajaki leánytánc, hortobágyi pásztortánc), Molnár István (két botos). A sikereik tovább titka, hogy nagy gondot fordítanak az utánpótlás kiválasztására és nevelésére.

1974–1987 között Nagy Antal vezetésével a területi döntőn harmadik díjat nyertek, 1980-ban országos ezüstminősítés jelzi fejlődésüket. 1982-ben Olaszországban fesztivál-díjasok lettek, majd az ezt követő évek során Jugoszláviában, Bulgáriában, Dániában népszerűsítették tánc kultúrájukat. 1987-től Kiss Ferenc személyében országos hírnév koreográfus lett a vezetőjük. Munkái: Csoportkép, Ő csak Ő, Ballada, Hmmm, Elcsábítva, elhagyatva. Az utóbbi koreográfiájával a szőlőtánc kategória különdíját nyerte el Zalaegerszegen Fodor Erika és Szarvas Ferenc. 1988-ban az országos minősítőn arany fokozatot nyert a táncsoport. 1990-ban az együttes Szivárvány-csoportja a budapesti néptánc antológián mutatkozhatott be (vezetőjük Kissné Rácz Ildikó). A kilencvenes években Horvátországban és Lengyelországban képviselték hazánkat. 1996-ban a megyei önkormányzat Kölcsey-díjjal tüntette ki őket. Vezetőjük 2002-ig Szegedi Csaba volt. 1997-ben jeles koreográfussal, Mihályi Imrével dolgozhattak együtt. A 2000-es évek elején Belgiumba és Portugáliába is eljutottak, 2003-ban pedig a finn testvérváros, Siilinjärvi vendégei voltak. 2005-ben a Molnár István Koreográfusi Versenyen Herz Beáta, Herz Vilmos és Szücs János koreográfiájával első díjat nyertek. A következő évben az országos minősítőn „Jól minősült” címet érdemelték ki Sárospatakon. 2007-ben az országos szőlőtánc versenyen Szücs János Aranysarkantyús táncos lett, Török Péter pedig különdíjat kapott.

A Bocskai Néptáncgyűttes az 1990-es években

Az utóbbi években egyre gyakrabban látogatnak Erdélybe, ahol még idős adatközlőktől „tisza forrásból” gyűjtenek, s ezzel táncuk minősége is soha nem látott „magas színvonalra” emelkedett. 2010-ben a Debreceni Virágkarnevál színpadi táncait Szücs János rendezte. A harmadik országos tánc-ház találkozón és kirakodó vásáron az a megtiszteltetés érte őket, hogy Szücs János és Biróné Marsi Andrea „Hajdútáncok” című koreográfiáját bemutathatták. Még ebben az évben a Néptáncosok Országos Bemutató Színpadán Salgótarjánban a jól minősült táncgyűttes címet érdemelték ki. Az elmúlt évben Békéscsabán az országos szőlőtáncversenyen Szücs János másodszor is Aranysarkantyú díjat kapott, s a Duna TV-ben is bemutatták őket Biróné Marsi Andreával együtt. 2011-ben hetedik alkalommal rendezték meg a megyei gyermek-néptánc fesztivált és tábort. Hajdúböszörményben a Bocskai Néptáncgyűttes és utánpótlás csoportja a legnépszerűbb, mindig teltházas műsorbemutatóik vannak.

Varga Gábor